

Капканець В. С.
*аспірант кафедри економіки, організації
та управління підприємствами
Криворізького національного університету*

Kapkanets V. S.
*Postgraduate Student at the Department of Economics,
Organization and Business Administration
Kryvyi Rih National University*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗОРУДНОЇ ГАЛУЗІ

STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF FINANCIAL-ECONOMIC POTENTIAL OF IRON ORE INDUSTRY ENTERPRISES

Анотація. В основу статті покладено ідею оцінки стану та перспектив розвитку фінансово-економічного потенціалу підприємств залізорудної галузі. Актуалізовано алгоритм визначення галузевого рівня фінансово-економічного потенціалу. У статті здійснено діагностику основних фінансових показників діяльності залізорудних підприємств за останні три роки. На основі цього розраховано інтегральний параметр стану фінансово-економічного потенціалу галузі. В процесі дослідження також спрогнозовано перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу залізорудної галузі, а також надано базові рекомендації щодо його оптимізації.

Ключові слова: фінансово-економічний потенціал, залізорудна галузь, залізорудне підприємство, коефіцієнти ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, інтегральний показник фінансово-економічного потенціалу.

Вступ та постановка проблеми. Глобалізаційні процеси у світовій економіці, нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, високі міжнародні вимоги до якості продукції та неефективність державного регулювання викликали за останні роки значні прогресуючі диспропорції в тенденціях розвитку галузей національного господарства. Негативного впливу здебільшого зазнали підприємства промислових експортно-орієнтованих галузей економіки, особливо їх системи управління фінансами та фінансовими ресурсами. Тому в умовах, що склалися, проблема оптимізації управління фінансово-економічним потенціалом промислових галузей господарства набуває особливого значення, адже ефективне її вирішення дасть змогу не лише віднайти внутрішні та зовнішні фінансові резерви і поліпшити ключові індикатори діяльності, але й скоригувати стратегічні пріоритети та обрати правильний вектор розвитку. При цьому базовим етапом в управлінні фінансово-економічним потенціалом галузі є його діагностика та оцінка на основі фінансових показників діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження особливостей, складу, ролі та функцій фінансово-економічного потенціалу суб'єктів господарювання, а також моделей і методів його кількісного аналізу й оцінки висвітлюються в наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних фахівців, як, зокрема, І. Ансофф, О. Ареф'єва, Є. Афанасьєв, І. Балабанов, В. Бикова, І. Бланк, В. Геєць, Н. Гнип, Б. Данілішин, І. Должанський, П. Єгоров, Н. Касьянова, Є. Лапін, М. Мескон, Б. Райан, І. Репіна, О. Терещенко, Р. Тоффлер, О. Федонін, А. Шеремет, О. Щекочич, В. Щелкунов [1–4]. Однак, високо оцінюючи внесок зазначених науковців у дослідження проблем управління фінансово-економічним потенціалом підприємств, слід вказати на необхідність поглиблення й розширення теоретично-практичних знань з досліджуваного питання, враховуючи специфіку промислових галузей національного гос-

подарства, провідною з яких можна вважати залізорудну галузь гірничо-металургійного комплексу.

Враховуючи значну кількість наукових праць, присвячених дослідженню окремих аспектів управління фінансово-економічним потенціалом підприємств, можна сказати, що проблема його діагностики й оцінки на галузевому рівні потребує нагального вирішення, тому є досить актуальною. Крім того, беручи до уваги особливості досліджуваної залізорудної галузі як пріоритетної експортно-орієнтованої галузі економіки, а також оновлені підходи до кількісного аналізу фінансово-економічного потенціалу, можемо сказати, що вирішення означеної проблеми набуває більш важливого значення.

Метою статті є обґрунтування та апробація методики кількісного аналізу й оцінки стану та перспектив розвитку фінансово-економічного потенціалу залізорудних підприємств на галузевому рівні, спрямованої на оптимізацію використання фінансових ресурсів у господарській діяльності.

Результати дослідження. Процес інтеграції України у глобальний економічний простір загострює питання ефективного управління наявними та потенційними фінансовими можливостями промислових галузей національного господарства. Належне фінансове забезпечення галузей економіки не лише визначає рівень їх конкурентоздатності на світовому ринку, але й виступає підґрунтям реалізації інноваційно-інвестиційних планів стратегічного розвитку. Крім того, рівень фінансово-економічного потенціалу виступає так званим індикатором попередження кризових явищ у господарській діяльності підприємств. Тому достовірні й своєчасні діагностика та оцінка таких фінансових можливостей на галузевому рівні є стратегічно важливими та мають пріоритетне значення для подальшої життєздатності суб'єктів господарювання.

Комплексна і багатогранна оцінка фінансово-економічного потенціалу (ФЕП) підприємств дає змогу визначити сильні та слабкі сторони їх фінансової діяльності,

виявити та активізувати внутрішньогосподарські резерви, віднайти зовнішні джерела фінансування, зацікавити інвесторів та скоординувати інноваційно-інвестиційну політику, а також внести зміни у фінансові плани та попередити можливі кризові явища. Загалом оцінку фінансово-економічного потенціалу можна охарактеризувати як невід’ємну частину комплексної діагностики фінансового стану суб’єкта господарювання, спрямовану на кількісний аналіз стану активів, власного й позикового капіталу, рівня ліквідності, а також можливостей та обсягів залучення кредитних ресурсів.

Рівень фінансово-економічного потенціалу галузі незалежно від його методики оцінки зазвичай має три форми виявлення [2, с. 19]:

1) високий рівень (фінансово-економічне становище стабільне, а сукупна господарська діяльність прибуткова);

2) середній рівень (галузева діяльність є прибутковою, але фінансовий стан є менш стійким і залежить від багатьох факторів внутрішнього та зовнішнього середовища);

3) низький рівень (галузь фінансово нестабільна і неприбуткова, а також супроводжується кризовими явищами у діяльності окремих підприємств).

Аналіз наукових літературних джерел з дослідження проблеми [3, с. 32] дав основу для формування базового алгоритму визначення галузевого рівня фінансово-економічного потенціалу, який передбачає здійснення таких етапів:

1) розрахунок кількісних значень тих фінансово-економічних показників, що безпосередньо характеризують ефективність використання потенціалу та оцінюють можливість залучення зовнішніх фінансових ресурсів, у розрізі підприємств-елементів галузі (показники ліквідності, фінансової стійкості, ефективності використання капіталу, інвестиційної можливості);

2) аналіз динаміки зміни розрахованих значень фінансово-економічних показників за конкретно обраний період часу;

3) розрахунок галузевих значень фінансово-економічних показників діяльності за допомогою методу знаходження середніх арифметичних;

4) нормалізація галузевих значень фінансово-економічних індикаторів на основі їх порівняння з еталонним значенням, як правило, максимальним протягом досліджуваного періоду часу;

5) знаходження інтегрального параметру фінансово-економічного потенціалу галузі по кожному періоду;

6) визначення рівня фінансово-економічного потенціалу галузі на основі розрахованого інтегрального параметру.

В процесі підготовчого етапу оцінки стану фінансово-економічного потенціалу галузі варто розробити систему показників, за якою, власне, і буде здійснюватися подальший аналіз. Крім того, необхідно встановити їх порогові значення відповідно до вказаних рівнів потенціалу. Комплекс фінансових індикаторів сформуємо на основі авторської модифікації загальноприйнятої рейтингової оцінки потенціалу [4, с. 189] та представимо у табл. 1.

Таким чином, враховуючи етапи сформованого алгоритму та вищенаведену систему показників, здійснимо оцінку стану фінансово-економічного потенціалу залізничної галузі у розрізі її підприємств-елементів, котрі утворюють гірничодобувний та гірничо-збагачувальний кластери. Загалом видобуток та подальша переробка залізних руд в Україні здійснюється на території Дніпропетровської, Полтавської та Запорізької областей вісьмома підприємствами, такими як ПрАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ», ПрАТ «ПІВДЕННИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ», ПрАТ «ЦЕНТРАЛЬНИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ», які входять до складу Гірничодобувного дивізіону ТОВ «МЕТІНВЕСТ ХОЛДІНГ» (58,5% ВВП галузі); ПАТ «ПІВДЕННИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» (16,6%); ПАТ «КРИВОРІЗЬКИЙ ЗАЛІЗОРУДНИЙ КОМБІНАТ» (6,1%); ПАТ «ЄВРАЗ СУХА БАЛКА» (3%); ПрАТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» (13,1%); ПІДПРИЄМСТВО З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ У ФОРМІ ПрАТ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЗАЛІЗОРУДНИЙ КОМБІНАТ» (2,7%). На основі аналітичних даних фінансової звітності перелічених підприємств [5] здійснимо необхідну базову діагностику для розрахунку галузевих значень обраних фінансово-економічних показників за останні три роки (2013–2015 рр.).

Розраховані значення індикаторів діяльності кожного з підприємств залізничної галузі за досліджуваний період усереднено до галузевих значень та представимо їх в табличній формі (табл. 2).

З огляду на отримані результати діагностики можна

Таблиця 1

Система показників оцінки рівня фінансово-економічного потенціалу галузі

№ з/п	Фінансово-економічний показник	Порогові значення показників		
		Високий рівень ФЕП	Середній рівень ФЕП	Низький рівень ФЕП
1	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	>2,0	1,0–2,0	<1,0
2	Коефіцієнт поточної (швидкої) ліквідності	>0,8	0,6–0,8	<0,6
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,3	0,2–0,3	<0,2
4	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	>0,5	0,3–0,5	<0,3
5	Коефіцієнт накопиченого капіталу	>0,1	0,05–0,1	<0,05
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,5	0,4–0,5	<0,4
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	>1,5	1,0–1,5	<1,0
8	Коефіцієнт забезпеченості власними активами	>1,0	0,8–1,0	<0,8
9	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними джерелами фінансування	>0,6	0,4–0,6	<0,4
10	Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	>0,7	0,5–0,7	<0,5
11	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	>0,2	0,1–0,2	<0,1
12	Коефіцієнт рентабельності активів	>0,14	0,1–0,14	<0,1
13	Коефіцієнт рентабельності діяльності	>0,4	0,3–0,4	<0,3

стверджувати, що майже всі параметри фінансово-економічного потенціалу залізорудної галузі мають низхідну тенденцію. Це пояснюється передусім виникненням кризових явищ в державі за останні два роки, втратою певних ринків збуту залізорудної продукції, зниженням загальних обсягів виробництва та фінансовою неефективністю господарської діяльності деяких підприємств галузі. Загалом, судячи по розрахованим значенням показників, можна сказати, що стан фінансово-економічного потенціалу галузі на кінець 2015 р. знаходиться на середньому рівні. Однак за групами аналізованих показників можна спостерігати таку ситуацію: за індикаторами ліквідності рівень ФЕП галузі є високим; за параметрами платоспроможності та фінансової стійкості рівень ФЕП є загалом високим, але за окремими індикаторами є низьким; за показниками рентабельності рівень ФЕП залізорудної галузі є критично низьким та збитковим.

Розраховані показники ліквідності фінансової діяльності залізорудної галузі станом на 2015 р. свідчать про наявність значного обсягу вільних ресурсів, сформованих завдяки власним джерелам підприємств, що необхідний для погашення короткострокових галузевих зобов'язань. Однак, незважаючи на відповідність нормативам, значення параметрів загальної, швидкої та абсолютної ліквідності знизились на 33,37%, 43,28% та 20,32% відповідно порівняно з аналогічними показниками попереднього року.

За результатами аналізу також можна сказати, що залізорудна галузь є досить фінансово стійкою, а відповідні індикатори діяльності зазвичай перевищують нормативні значення, хоч і мають тенденцію до поступового зниження. Так, значення коефіцієнту автономії, яке скоротилось на 13,20% порівняно з попереднім періодом, все

одно відповідає нормативу і свідчить про високий ступінь фінансової незалежності підприємств галузі та їх можливість забезпечувати позикові кошти власними засобами. Частка накопиченого капіталу при цьому є досить великою (0,39) та свідчить про високу здатність галузі формувати фінансові ресурси в ході господарської діяльності. Проте значення коефіцієнта маневреності власним капіталом за фактичний рік є критично низьким (-0,48), причиною чого є від'ємний підсумок капіталу ПрАТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ГЗК». Що стосується показника фінансової стабільності, то його значення є більшим за нормативне, хоч і знизилось на 23,36% порівняно з 2014 р. Нині це свідчить про достатній обсяг власного капіталу залізорудних підприємств, необхідного для забезпечення позикового (залученого). Досить низькі значення за аналізований рік мають показники забезпеченості власними активами та фінансової незалежності капіталізованих джерел, а саме 0,19 і 0,34 відповідно.

А коефіцієнти рентабельності залізорудної галузі за 2015 р. мають взагалі критично низькі значення. Фактично вони відображають сукупну збиткову діяльність залізорудних підприємств за аналізований рік. Так, підсумки індикаторів рентабельності власного капіталу, активів та загальної діяльності знизились на 122,53%, 117,47% і 119,23% відповідно порівняно з аналогічними показниками за попередній період. Передусім це пов'язано зі збитковою діяльністю чотирьох підприємств галузі, таких як ПрАТ «ІНГУЛЕЦЬКИЙ ГЗК», ПрАТ «ПІВНІЧНИЙ ГЗК», ПАТ «ЄВРАЗ СУХА БАЛКА» і ПрАТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ГЗК».

Таким чином, результати діагностики дають змогу стверджувати, що стан фінансово-економічного потенці-

Таблиця 2

Фінансово-економічні показники стану залізорудної галузі за 2013–2015 рр.

№ з/п	Фінансово-економічний показник	Значення показників по рокам			Відносне відхилення, %		Еталонне значення показника
		2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015/2014	2015/2013	
1	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	7,27	6,50	4,33	-33,37	-40,42	7,27
2	Коефіцієнт поточної (швидкої) ліквідності	6,52	5,42	3,08	-43,28	-52,81	6,52
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2,19	2,16	1,72	-20,32	-21,44	2,19
4	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,77	0,68	0,59	-13,20	-22,67	0,77
5	Коефіцієнт накопиченого капіталу	0,51	0,45	0,39	-12,77	-22,25	0,51
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,63	0,91	-0,48	-152,75	-175,69	0,91
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	5,24	3,96	3,04	-23,36	-42,02	5,24
8	Коефіцієнт забезпеченості власними активами	0,41	0,32	0,19	-39,57	-53,71	0,41
9	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними джерелами фінансування	8,58	5,15	4,44	-13,78	-48,27	8,58
10	Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,86	0,82	0,34	-57,98	-60,00	0,86
11	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,20	0,11	-0,02	-122,53	-112,34	0,20
12	Коефіцієнт рентабельності активів	0,15	0,11	-0,02	-117,47	-112,28	0,15
13	Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,27	0,17	-0,03	-119,23	-111,67	0,27

Нормалізовані значення фінансово-економічних показників стану залізорудної галузі за 2013–2015 рр.

№ з/п	Фінансово-економічний показник	Нормалізоване значення по рокам		
		2013 р.	2014 р.	2015 р.
1	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	1,00	0,89	0,60
2	Коефіцієнт поточної (швидкої) ліквідності	1,00	0,83	0,47
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,00	0,98	0,78
4	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	1,00	0,89	0,77
5	Коефіцієнт накопиченого капіталу	1,00	0,88	0,77
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,70	1,00	-0,53
7	Коефіцієнт фінансової стабільності	1,00	0,76	0,58
8	Коефіцієнт забезпеченості власними активами	1,00	0,77	0,47
9	Коефіцієнт забезпеченості запасів власними джерелами фінансування	1,00	0,60	0,52
10	Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	1,00	0,95	0,40
11	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	1,00	0,54	-0,12
12	Коефіцієнт рентабельності активів	1,00	0,73	-0,13
13	Коефіцієнт рентабельності діяльності	1,00	0,61	-0,12
	Сукупний показник	12,70	10,44	4,46

алу залізорудної галузі на кінець 2015 р. відповідає встановленим нормам, але має досить нестабільне положення. Для того щоб кількісно визначити рівень галузевого фінансово-економічного потенціалу та спрогнозувати його тенденції зміни на майбутнє, нормалізуємо отримані галузеві показники за еталонними значеннями відповідно до сформованого алгоритму та представимо у табличному вигляді (табл. 3).

Враховуючи одержані дані, можна сказати, що більшість еталонних значень аналізованих показників відповідає параметрам за 2013 р., тоді як станом на 2015 р. взагалі спостерігаються від'ємні значення. На основі даних результатів можна розрахувати сукупний інтегральний показник фінансово-економічного потенціалу досліджуваної галузі, який в базовому вираженні визначається таким чином:

$$I_{ФЕП} = \sum_{i=1}^n \frac{x_i}{\omega_i} \cdot \delta_i, \quad (1)$$

де x_i – розраховане значення i -го фінансово-економічного показника за певний період; ω_i – еталонне (максимальне) значення i -го показника за певний період; δ_i – рейтингова вага (значимість) фінансово-економічного показника.

Слід зазначити, що в сформованій системі показників оцінки фінансово-економічного потенціалу галузі усі індикатори значимі однаковою мірою, оскільки відображають рівень ефективності використання різних фінансових ресурсів підприємствами галузі. Тому проведення рейтингової оцінки показників є недоречним з огляду на важливість кожного параметру. Враховуючи це, приймаємо сукупний показник нормалізованих значень індикаторів як інтегрального параметру фінансово-економічного потенціалу галузі: $I_{ФЕП}$ за 2013 р. – 12,70; $I_{ФЕП}$ за 2014 р. – 10,44; $I_{ФЕП}$ за 2015 р. – 4,46. Отже, зобразимо отримані рівні з прогнозом їх зміни на рік вперед (рис. 1).

Отже, аналізуючи побудований графік, можна сказати, що рівень фінансово-економічного потенціалу залізорудної галузі за аналізований період сильно скоротився. Причому якщо в 2013 р. він був наближений до оптимального стану, то в 2015 р. вже має критичне та збиткове значення. Враховуючи фінансові можливості галузі за попередні роки діяльності, варто стверджувати, що в 2016 р. прогнозний рівень його фінансово-економічного потенціалу не зможе перевищити значення 2,50.

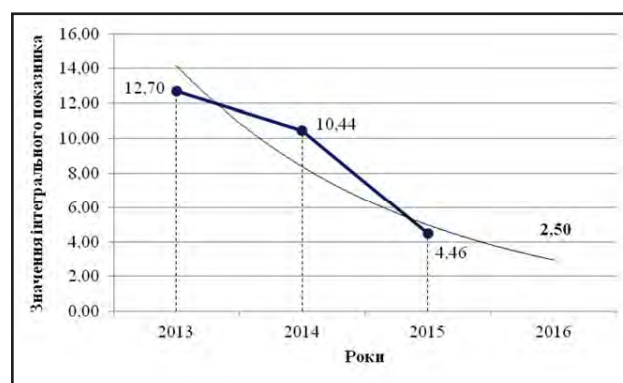

Рис. 1. Динаміка зміни інтегрального показника стану фінансово-економічного потенціалу залізорудної галузі за 2013–2015 рр. (з прогнозом)

Таким чином, щоб не допустити такої негативної тенденції, керівництву залізорудних підприємств необхідно прийняти серйозні рішення щодо зміни стратегічних пріоритетів їх розвитку та застосування інноваційних методів й інструментів фінансового управління господарською діяльністю.

Висновки. Процес інтеграції України у світовий економічний простір актуалізує питання ефективного управління фінансово-економічним потенціалом промислових галузей національного господарства. При цьому особливе значення надається достовірній діагностиці та оцінці рівня використання потенціалу. Враховуючи це, в роботі здійснено аналіз стану та перспектив розвитку фінансово-економічного потенціалу залізорудної галузі гірничо-металургійного комплексу України.

Проведена діагностика показала, що рівень фінансово-економічного потенціалу галузі з кожним роком знижується і в майбутньому може досягти критичної позначки. Передусім це пов'язано з неефективним використанням фінансових ресурсів багатьох залізорудних підприємств та їх збитковою діяльністю загалом. Тому для того, щоб попередити подальше скорочення потенціалу галузі, варто розробити та застосувати інноваційні інструменти щодо удосконалення системи управління фінансово-економічним потенціалом підприємств на галузевому рівні.

Список використаних джерел:

1. Потенціал підприємства: формування та оцінка / [О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк]. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.
2. Егоров П. Модель управління фінансовим потенціалом промислового підприємства / П. Егоров, Ю. Сердюк-Копчечки // Економіка і організація управління. – 2008. – № 3. – С. 17–30.
3. Гнип Н. Головні підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємства / Н. Гнип // Наука й економіка. – 2009. – Вип. 4 (16). – С. 31–35.
4. Потенціал підприємства : формування та використання : [підручник] / [Н. Касьянова, Д. Солоха, В. Морева та ін.]. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 248 с.
5. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua>.

Анотація. В основу статті положена ідея оцінки стану і перспектив розвитку фінансово-економічного потенціалу підприємств залізничної галузі. Актуалізовано алгоритм визначення галузевого рівня фінансово-економічного потенціалу. В статті здійснено діагностику основних фінансових показників діяльності залізничних підприємств за останні три роки. На основі цього розраховано інтегральний параметр стану фінансово-економічного потенціалу галузі. В процесі дослідження також спрогнозовані перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу залізничної галузі, а також надано базові рекомендації по його оптимізації.

Ключевые слова: фінансово-економічний потенціал, залізнична галузь, залізничне підприємство, коефіцієнти ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, інтегральний показник фінансово-економічного потенціалу.

Summary. The article is based on the idea of assessing the state and development prospects of financial-economic potential of iron ore industry enterprises. Algorithm for calculating the industry level of financial-economic potential was actualized. In the article the diagnosis of main financial indicators of iron ore enterprises activity over the past three years was implemented. Based on this integral index of financial-economic potential state of industry was calculated. Also during the research development prospects of financial-economic potential of iron ore industry were forecasted and basic recommendations for its optimization were provided.

Key words: financial-economic potential, iron ore industry, iron ore enterprise, liquidity ratios, financial stability ratios, profitability ratios, integral index of financial-economic potential.